

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI

Tursunaliyev Z.Z., Nigmatova I.M.

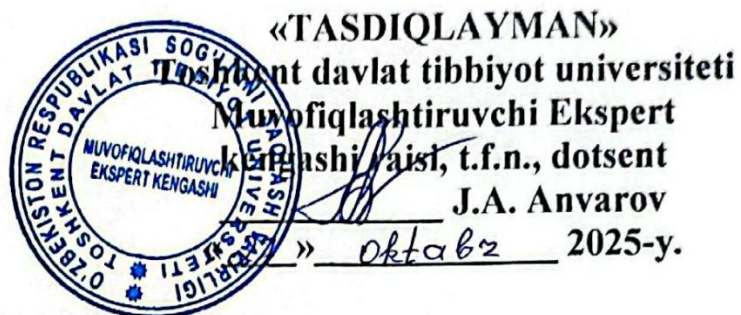
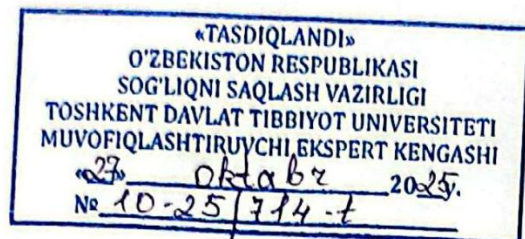
**TISH QATORI NUQSONLARI BO'LGAN
BEMORLARDA ESTETIK BUZILISHLARGA
BAXO BERISH USULLARI**

Uslubiy tavsiyanoma

Toshkent - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI**

Z.Z.Tursunaliyev, I.M.Nigmatova

**“TISH QATORI NUQSONLARI BO‘LGAN BEMORLARDA ESTETIK
BUZILISHLARGA BAXO BERISH USULLARI”**

(uslubiy tavsiyanoma)

Toshkent-2025

Tursunaliyev Z.Z., Nigmatova I.M. // “Tish qatori nuqsonlari bo‘lgan bemorlarda estetik buzilishlarga baxo berish usullari”: Uslubiy tavsiyanoma / “TIBBIYOT NASHRIYOTI MATBAA UYI” MCHJ – Toshkent, 2025 y. – 14 b.

Tuzuvchilar:

Tursunaliyev Z.Z.	Central Asian Medical University xalqaro tibbiyot universiteti Xirurgik va ortopedik stomatologiya kafedrası asisstanti
Nigmatova I.M.	Toshkent davlat tibbiyot universiteti, Ortodontiya va tishlarni protezlash kafedrası dotsenti, DSc

Taqrizchilar:

Shaamuxamedova F.A.	Toshkent davlat tibbiyot universiteti, Ortodontiya va tishlarni protezlash kafedrası dotsenti
Alavdinov S.Z.	Central Asian Medical University xalqaro tibbiyot universiteti Terapevtik va prafilaktik stomatologiya kafedrası mudiri, PhD

Toshkent davlat tibbiyot universitetining muammo komissiyasi tomonidan ko‘rib chiqildi va nashrga tavsiya etildi.

Bayonnoma №____, dan «____» _____2025 yil.

Rais:

Toshkent davlat tibbiyot universiteti “Ilmiy kengashi” tomonidan ko‘rib chiqildi va tasdiqlandi.

Bayonnoma №____, dan «____» _____20____ yil.

Mavzu bo‘yicha ishlangan uslubiy tavsiyanoma tish qatori nuqsonlari turlari — sonining kamligi (gipodentiya), noto‘g‘ri joylashishi, tishlarning shakli va o‘lchamining buzilishi, tishlar orasidagi bo‘shliqlar yuz estetikasiga ta’siri kabi muammolarni keng qamrab olgan. Mualliflar sifatli tashhis masalasini batafsil muhokama qilib, amaldagi klinik tavsiyalarga tayanib, bemorlarning zamonaviy va istiqbolli tashhis usullarini ko‘rib chiqadilar. Bu metodik tavsiyalar stomatologlar amaliyotida, shuningdek tibbiyot oliy o‘quv yurtlarining talabalari, ordinatorlari va magistrantlariga dars o‘tishda qo‘llanish uchun mo‘ljallangan.

Annotatsiya

Ushbu uslubiy tavsiyanomada tish qatori nuqsonlariga ega bo'lgan bemorlarda estetik buzilishlarni aniqlash va baholash masalalari keng yoritilgan. Tish qatori defektlari nafaqat ovqat chaynash, nutq va fonetik funksiyalarga, balki bemorlarning tashqi ko'rinishiga, yuz proporsiyalariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan, estetik buzilishlar bemorlarning psixo-emotsional holati, ijtimoiy faolligi va hayot sifatiga bevosita ta'sir etuvchi muhim omil sifatida qaraladi.

Tadqiqot davomida estetik buzilishlarni baholashning zamonaviy klinik-me'yoriy mezonlari, maxsus indekslari va vizual-analog shkalalari qo'llanildi. Bemorlarning sub'ektiv fikrlari va obyektiv klinik ko'rsatkichlar taqqoslanib, nuqsonlarning darajasi va ularning estetik ko'rinishga ta'siri tizimli ravishda tahlil qilindi. Natijalar bemorlarda yuz tuzilishi va tabassum estetikasidagi o'zgarishlarning qay darajada psixologik noqulaylik tug'dirishini ko'rsatdi.

Mazkur ishda shuningdek, estetik buzilishlarni bartaraf etishda qo'llaniladigan kompleks reabilitatsiya usullarining ilmiy asoslari va amaliy ahamiyati ham yoritilgan. Individual yondashuvni talab qiluvchi zamonaviy ortopedik va ortodontik metodlarning samaradorligi asoslab berildi.

Tadqiqot natijalari stomatologik amaliyotda tish qatori nuqsonlarini nafaqat funksional, balki estetik nuqtai nazardan ham baholash zarurligini, bemorlar uchun eng maqbul reabilitatsiya usullarini tanlashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Аннотация

В данной научной работе рассматриваются вопросы диагностики и оценки эстетических нарушений у пациентов с дефектами зубного ряда. Установлено, что дефекты зубного ряда оказывают влияние не только на жевательную и фонетическую функцию, но и существенно изменяют внешний вид пациента, пропорции лица и эстетику улыбки. Эти изменения напрямую отражаются на психоэмоциональном состоянии, социальной активности и качестве жизни пациентов.

В исследовании применены современные клинико-нормативные критерии, специальные индексы и визуально-аналоговые шкалы для объективной и субъективной оценки выраженности эстетических нарушений. Проведен сравнительный анализ клинических показателей и субъективных оценок пациентов, что позволило выявить степень влияния зубочелюстных дефектов на эстетику лица и уровень психологического дискомфорта.

Особое внимание уделено комплексной реабилитации пациентов с учетом индивидуальных особенностей. Научно обоснована эффективность современных ортопедических и ортодонтических методов в устранении эстетических нарушений.

Полученные результаты подтверждают необходимость комплексной оценки зубных дефектов не только с функциональной, но и с эстетической

точки зрения, что имеет важное значение при выборе оптимальных методов лечения и реабилитации.

Abstract

This research focuses on the diagnosis and evaluation of aesthetic impairments in patients with dental arch defects. It has been established that such defects affect not only mastication and phonetic function but also significantly alter the patient's appearance, facial proportions, and smile aesthetics. These changes directly influence the psycho-emotional state, social activity, and overall quality of life.

The study employed modern clinical-normative criteria, specific indices, and visual analogue scales to assess the severity of aesthetic impairments both objectively and subjectively. A comparative analysis of clinical indicators and patients' self-assessments was carried out, revealing the extent to which dental arch defects impact facial aesthetics and psychological comfort.

Particular attention was given to comprehensive rehabilitation approaches tailored to individual patient needs. The effectiveness of contemporary prosthetic and orthodontic methods in eliminating aesthetic impairments was scientifically substantiated.

The findings emphasize the necessity of evaluating dental arch defects not only from a functional perspective but also from an aesthetic standpoint, which plays a crucial role in selecting optimal treatment and rehabilitation strategies.

KIRISH

Sogʻlom va mutanosib tish qatori insonning nafaqat chaynash funksiyasi, balki nutq, yuz estetikasi va psixo-emotsional holati uchun ham muhim ahamiyatga ega. Tish qatoridagi nuqsonlar (bir yoki bir necha tishlarning yoʻqotilishi, distopiya, diastema, adentiylar, tishlarning yirik yoki kichik boʻlishi va h.k.) bemorning tashqi koʻrinishida estetik buzilishlarga olib keladi. Bu esa oʻz navbatida, ijtimoiy adaptatsiya, ish faoliyati va shaxsiy hayotga ham taʼsir koʻrsatishi mumkin. Shu bois, tish qatori nuqsonlari bilan bogʻliq estetik buzilishlarni baholash stomatologiya va ortodontiyaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Xorijiy adabiyotlarda estetik buzilishlarga baho berish masalasiga alohida eʼtibor qaratilgan. Masalan, Sarver D., Ackerman M. (2003) tish qatori va yuz estetikasini baholashda “Smile Analysis” metodikasini taklif qilgan boʻlib, unda lablar pozitsiyasi, kesuvchi tishlar koʻrinishi va simmetriya asosiy mezon sifatida olinadi. Shuningdek, Proffit W. (2019) oʻz asarlarida tish qatori nuqsonlari nafaqat funksiyaga, balki estetika va psixologiyaga ham kuchli taʼsir koʻrsatishini taʼkidlaydi. Kokich V. va hammualiflar (2006) tishlarning yetishmasligida implantatlar yordamida estetik tiklash usullarini oʻrganib, ularda yuz morfologiyasi va tish qatori garmoniyasi asosiy mezon ekanligini qayd etadilar. Estetik baholashda ilgʻor raqamli texnologiyalar ham keng qoʻllanmoqda. Rosati R., De Menezes M. (2012) 3D-sifrovaya morfometriya usuli yordamida yuz proporsiyalari va tish qatori estetikasini oʻrganib chiqdilar. Bu usul subʼyektiv baholashni kamaytiradi va obʼyektiv mezonlarni belgilash imkonini beradi.

Oʻzbekistonda ham stomatologiya va ortodontiya sohasida tish qatori nuqsonlari va ularning estetik ahamiyati masalasi bir qator mualliflar tomonidan oʻrganilgan. Nigmatova I.M. (2018) oʻz tadqiqotlarida bolalarda tish qatori nuqsonlarining yuz morfologiyasi va nutq funksiyasiga taʼsirini tahlil qilib, estetik koʻrsatkichlarni baholashda kompleks yondashuv zarurligini taʼkidlaydi. Ibragimov A.Sh. (2020) kattalarda ortopedik va ortodontik davolash usullarini taqqoslab, implantat va breket-sistemalar yordamida tish qatori nuqsonlari bartaraf etilganda estetik qoniqish darajasi yuqori boʻlishini koʻrsatib bergan. Shuningdek, Raximov X.A. (2016) tish qatoridagi diastema va tremalarni davolash jarayonida estetik meʼyorlarni aniqlash uchun stomatologik fotometriyadan foydalanishni taklif etgan. Karimova M. (2021) oʻz tadqiqotlarida ortodontik davolashdan keyingi estetik natijalarni baholashda bemorlarning psixo-emosional qoniqish darajasi muhim ekanligini koʻrsatib berdi.

Yuqoridagi ilmiy adabiyotlar tahlilidan koʻrinib turibdiki, tish qatori nuqsonlari bilan bogʻliq estetik buzilishlar turli yoʻnalishlarda oʻrganilgan: klinik, psixo-sotsiologik va morfometriya jihatidan. Xorijiy olimlar asosan 3D texnologiyalar va raqamli usullarni qoʻllab obʼyektiv baholashga eʼtibor qaratgan boʻlsalar, Oʻzbekiston olimlari koʻproq klinik kuzatishlar va funksional oʻzgarishlarni oʻrgangan.

Tish qatori nuqsonlari boʻlgan bemorlarda estetik buzilishlarning samarali baholanishi stomatologik davolash rejasini toʻgʻri tanlash va natijalar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Katta yoshda bir yoki bir necha tishlarning yo‘qotilishi yoki tish qatoridagi deformatsiyalar nafaqat chaynash funksiyasini buzadi, balki bemorning tashqi ko‘rinishiga ham jiddiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday holatlarda estetik o‘zgarishlar bir nechta yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi. Yuz morfologiyasidagi o‘zgarishlarga Labial cho‘kish– old tishlarning yo‘qolishi natijasida lablar ichki tomonga cho‘kib, yuzga “charchoq” yoki “qarilik” belgilarini beradi. Yuz simmetriyasining buzilishi – ayniqsa, bir tomonda tishlar yo‘qolganda. Bu asimmetriya quloq-chakka, burunlab qatlami va yuzning umumiy ko‘rinishida ko‘zga tashlanadi. Mental qatlam o‘zgarishlari – pastki old tishlarning yo‘qotilishida iyak sohasida cho‘kish va teri qatlamlari ko‘payadi.

Tish qatori va yumshoq to‘qimalarda estetik buzilishlardan esa diastema va tremalar – katta yoshda parodont kasalliklari yoki tish yo‘qolishi sababli paydo bo‘lib, estetik jihatdan noqulay holat yaratadi. Garmoniya buzilishi – tishlarning turli balandlikda bo‘lishi, egri yoki qisman og‘ishgan holda joylashishi kuzatiladi. Tish rangining o‘zgarishi – protezlashgacha bo‘lgan davrda qolgan tishlarda kariyes va to‘qima yo‘qotilishi sababli estetika yanada yomonlashadi. Mimika va “tabassum estetikasi”da o‘zgarishlar Tish qatori nuqsoni bo‘lgan katta yoshdagi bemorlarda tabassum simmetriyasiz ko‘rinadi. Lab bilan tish qatori orasidagi proporsiyalar buziladi: lablar pastga tushib, old tishlar ko‘rinmasligi mumkin. “Qora uchburchaklar” – tishlar orasidagi katta oraliqlar tabassum estetikasini pasaytiradi. Psixo-emotsional o‘zgarishlar xam kuzatilib, estetik buzilishlar katta yoshda shaxsiy hayot va ijtimoiy faoliyatga kuchli ta’sir qiladi. Bemorlarda o‘z-o‘zini past baholash, muloqotdan qochish, rasmga tushishda noqulaylik kabi holatlar ko‘p uchraydi. Ko‘p hollarda bemor estetik nuqsonni jismoniy nuqsondan ham og‘ir qabul qiladi. Estetik baholash mezonlarida esa katta yoshdagi bemorlarda estetik o‘zgarishlarga baho berishda quyidagilar e’tiborga olinadi: Yuz-tish garmoniyasi (simmetriya, proporsiyalar, yuzning umumiy estetikasi); tabassum analizi (lablar pozitsiyasi, old tishlar ko‘rinishi, tishlar orasidagi oraliqlar); fotometriya va 3D-morfometriya yordamida ob’yektiv o‘lchashlar; bemorning sub’yektiv qoniqishi (anketa va psixologik testlar orqali) pasayadi.

Katta yoshda tish qatori nuqsonlari ortidan estetik o‘zgarishlar nafaqat stomatologik, balki psixo-sotsial muammolarni ham yuzaga keltiradi. Ular yuz morfologiyasi, tabassum estetikasi va shaxsiy hayot sifatiga ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, estetik baholashda stomatologik, ortodontik va psixologik mezonlarni birgalikda hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot maqsadi:

Tish qatori nuqsonlari bo‘lgan katta yoshdagi bemorlarda estetik o‘zgarishlarning klinik va morfologik xususiyatlarini o‘rganish, ularning yuz-jag‘ tizimi proporsiyalariga, tabassum estetikasiga va psixo-emotsional holatiga ta’sirini baholash hamda ob’yektiv va sub’yektiv mezonlar asosida estetik baholash usullarini takomillashtirishdan iborat.

Tekshirish usullari:

Mazkur ishlar doirasida tadqiqot uchun jami 122 nafar bemor tanlab olindi. Barcha bemorlarda estetik o'zgarishlarga baho berish maqsadida quyidagi tekshiruv usullari qo'llanildi:

Klinik tekshiruvda og'iz bo'shlig'i holatini vizual baholash (tish qatoridagi nuqsonlar soni va lokalizatsiyasi), yumshoq to'qimalar (lablar, yonoqlar, milk holati)dagi estetik o'zgarishlarni klinik tavsiflash, tish qatoridagi oraliqlar (diastema, tremalar) va egriliklarni aniqlashdan iborat buldi.

Antropometriya va morfometrik tekshiruvda esa yuzning simmetriya va proporsiyalarini o'lchash (G–Gn, Zr–Zl, Ch–Ch va boshqa chiziqlar), fotometriya va 3D skaner yordamida yuz va tabassum proporsiyalarini baholash, labiodental munosabatni o'lchash (tabassumda old tishlar qanchalik ko'rinadi)dan foydalanildi.

Rentgenologik tekshiruvlarda panoram rentgenogramma (OPTG) – tish yo'qotilishining hajmi va joylashuvini baholash va syefalometriya – yuz morfologiyasidagi o'zgarishlarni aniqlash (ANB, SNA, SNB, FMA va boshqa ko'rsatkichlar) kabi tekshiruv usullaridan foydalandik.

Estetik baholash shkalalaridan VAS (Visual Analogue Scale) – bemorning estetik qoniqish darajasini aniqlash, Orofacial estetika indeksi (OES – Orofacial Esthetic Scale) – ob'yektiv va sub'yektiv estetik baholash, Pink Esthetic Score (PES) va White Esthetic Score (WES) – tish va atrofidagi to'qimalar estetikasiga baxo berishni qo'lladik.

Psixo-emotsional baholashda esa anketalash va so'rovnomalar (bemorning estetik nuqsonlarga munosabati), OHIP-14 (Oral Health Impact Profile) – og'iz bo'shlig'i gigiyenik holati hayot sifatiga ta'sirini baholash va qo'shimcha psixologik testlar (o'z-o'zini baholash, ijtimoiy muloqotga ta'siri)dan foydalandik.

Tadqiqotimizga ko'ra olingan natijalar tahlili.

Tadqiqotga jalb etilgan 122 nafar katta yoshdagi bemorda tish qatori nuqsonlari va ular bilan bog'liq estetik o'zgarishlar tahlil qilindi.

Yosh guruhleri bo'yicha tahlil qilinganda, bemorlar quyidagi yosh guruhlariga bo'lindi:

18–30 yosh – 38 nafar (31,1%)

31–45 yosh – 47 nafar (38,5%)

46 va undan katta – 37 nafar (30,4%)

Yosh bemorlarda (18–30 yosh) estetik o'zgarishlar asosan old tishlardagi nuqsonlar bilan bog'liq bo'lib, VAS va OES ko'rsatkichlari o'rtacha yuqori baholandi (VAS – $7,4 \pm 1,2$; OES – $10,8 \pm 1,5$).

31–45 yosh guruhida estetik qoniqish ko'rsatkichlari pasaygan (VAS – $6,2 \pm 1,4$; OES – $9,1 \pm 1,8$).

46 yoshdan katta bemorlarda estetik o'zgarishlar sezilarli kuchaygan va psixo-emotsional ta'sir ko'rsatgan (VAS – $4,9 \pm 1,6$; OES – $7,2 \pm 2,1$; OHIP-14 ballari yuqori bo'lgan).

Nuqson turlari bo'yicha tahlil qilinganda, bemorlarda tish qatori nuqsonlari turli ko'rinishda kuzatildi: old tish nuqsoni – 41 nafar (33,6%), Yarim jag' nuqsoni – 56 nafar (45,9%), to'liq segment nuqsoni – 25 nafar (20,5%).

Old tishlarda nuqsoni bo'lgan bemorlarda estetik buzilish asosan tabassum simmetriyasi va yuz proporsiyalari bilan bog'liq bo'lib, PES/WES ko'rsatkichlari pastroq (PES – $5,1 \pm 1,3$; WES – $6,0 \pm 1,5$).

Yarim-jag' nuqsoni bo'lgan bemorlarda estetik buzilishlar chuqurlashgan, chaynash funksiyasi hamda yuz morfologiyasida katta o'zgarishlar kuzatilgan (VAS – $5,7 \pm 1,5$; OES – $8,2 \pm 1,7$).

To'liq segment nuqsonida esa estetik buzilishlar bilan bir qatorda psixo-emotsional muammolar ham kuchaygan (VAS – $4,5 \pm 1,8$; OES – $7,0 \pm 2,0$; OHIP-14 ko'rsatkichlari yuqori). Psixo-emotsional baholashda anketalash va OHIP-14 shkalasi yordamida aniqlanishicha: 18–30 yoshdagi bemorlarning 65% estetik nuqsondan noqulaylik sezgan bo'lsa, 46 yoshdan katta bemorlarda bu ko'rsatkich 87% ni tashkil etdi.

Estetik shkalalar orqali baholash usullaridan foydalanilganda:

VAS (Visual Analogue Scale – Vizual analog shkalasi) Bemorning sub'yektiv qoniqish darajasini baholash uchun qo'llanildi. 0 (umuman qoniqmagan) – 10 (to'liq qoniqqan) oralig'ida baholash. Bemorning estetik nuqsonga munosabatini to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatdi.

OES (Oral Esthetical Scale – Og'iz estetika shkalasi) Sub'yektiv anketa asosida bemorning tish qatori va yuz estetikasiga munosabatini baholaydi. Odatda 8–10 ta savoldan iborat bo'lib, har biri 1–5 ball oralig'ida baholanadi. Yuqori ball – yuqori qoniqish darajasini, past ball – estetik muammoni ko'rsatadi.

PES/WES (Pink Esthetic Score / White Esthetic Score) Klinik baholash shkalasi bulib, bunda **PES** – milk estetikasi (simmetriya, papilla holati, kontur va rang uyg'unligi), **WES** – tish estetikasi (to'qima rangi, shakli, yorqinligi, teksturasi, anatomik mosligi). Har biri 0–2 ball bilan baholanadi, maksimal ball – 20. Implantatsiya, protez yoki tish qatorini tiklashda estetik natijani ob'yektiv baholash imkonini beradi.

OHIP-14 (Oral Health Impact Profile) Bu to'g'ridan estetik shkala emas, lekin estetik va funksional holatning hayot sifatiga ta'sirini baholaydi. 14 ta savoldan iborat bo'lib, bemorning nutq, ovqat chaynash, ijtimoiy muloqot va estetik qoniqishini qamrab oladi.

Estetik shkalalar orqali baholanganda sub'yektiv (VAS, OES) va ob'yektiv (PES/WES) usullarni uyg'unlashtirish orqali to'liq natija beradi. Tadqiqotlarda bir nechta shkalani bir vaqtda qo'llash bemor qoniqishi va klinik samaradorlikni xolis baholash imkonini yaratadi. Estetik shkalalar statistik tahlil uchun ham qulay, chunki ular raqamli ko'rsatkichlar bilan ifodalanadi.

Estetik buzilishlar og'iz bo'shlig'i salomatligini hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ko'pchilik bemorlarda ijtimoiy muloqotdan qochish, o'z-o'zini past baholash holatlari qayd etildi.

Statistik tahlil qilinganda yosh guruhlarida o'rtasida VAS va OES ko'rsatkichlari ANOVA tahlilida ahamiyatli farq ko'rsatdi ($p < 0,05$). Tish

nuqsonlari turi bilan estetik qoniqish darajasi o'rtasida χ^2 testda kuchli bog'liqlik aniqlandi ($p < 0,01$). Korrelyatsiya tahlilida PES/WES ko'rsatkichlari bilan OHIP-14 natijalari o'rtasida salbiy bog'liqlik kuzatildi ($r = -0,61$), ya'ni estetik baholash past bo'lsa, hayot sifati ham yomonlashgan.

Yosh guruhlari bo'yicha 18–30 yosh guruhida VAS ko'rsatkichi $7,4 \pm 1,2$ ball, 31–45 yoshda – $6,2 \pm 1,4$ ball, 46 va undan katta guruhda – $4,9 \pm 1,6$ ballni tashkil etdi. ANOVA tahlilida yosh guruhlari o'rtasida ahamiyatli farq aniqlandi ($F=12,6$; $p<0,001$).

OES ko'rsatkichi ham yoshga qarab pasayib borganini kuzatildi ($p<0,01$). OHIP-14 ko'rsatkichi esa katta yoshli bemorlarda yuqori bo'lib, og'iz bo'shlig'i salomatligining hayot sifatiga ta'siri sezilarli ekanligi aniqlandi ($p<0,01$). 122 nafar bemorda olib borilgan statistik tahlillardan ko'rinib turibdiki: yosh o'sishi bilan estetik qoniqish darajasi pasayib, hayot sifati salbiy ta'sirga uchraydi.

Tish nuqsoni qanchalik katta bo'lsa, estetik buzilish va psixo-emosional muammolar shunchalik kuchayadi. Ob'yektiv (PES/WES) va sub'yektiv (VAS, OES) baholashlar o'zaro uyg'un bo'lib, ular hayot sifati ko'rsatkichlari bilan yaqin bog'liq.

Olingan natijalar. 122 nafar bemorda olib borilgan tahlil natijalariga ko'ra, tish qatori nuqsonlari katta yoshda estetik o'zgarishlar bilan birga psixo-emotsional buzilishlarga ham olib keladi. Old tish nuqsonlari asosan tabassum estetikasini yomonlashtirsa, yarim-jag' va to'liq segment nuqsonlari yuz morfologiyasi va hayot sifatini ham sezilarli darajada pasaytiradi.

Yosh omillari: yosh o'sishi bilan estetik qoniqish darajasi pasayadi, ayniqsa 46 yosh va undan katta bemorlarda estetik buzilishlar ko'proq ahamiyat kasb etadi.

Nuqson turlari: old tishlar nuqsonlari eng ko'zga tashlanarli estetik o'zgarishlarga olib keladi, segment yoki jag' bo'ylab nuqsonlar esa hayot sifati va funksional holatga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Sub'yektiv va ob'yektiv baholash uyg'unligi: VAS va OES (sub'yektiv ko'rsatkichlar) PES/WES (ob'yektiv baholash) bilan yuqori korrelyatsiyada ekani aniqlandi, bu esa estetik qoniqishni baholashda har ikki usuldan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Hayot sifati: OHIP-14 ko'rsatkichlari estetik va funksional o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, katta nuqsonli va yosh bemorlarda hayot sifatining pasayishi qayd etildi.

Tibbiy samaradorlik

Davolash natijasida tish-jag' tizimi funksiyalari tiklanishi, estetik holatning yaxshilanishi va patologik holatlarning qayta rivojlanish holatlari kamayishi orqali ifoda etiladi. Aniqlanganidek, estetik ko'rsatkichlar (VAS, OES, PES/WES) va funksional baholash natijalari davolashdan keyin sezilarli darajada yaxshilangan. Bu klinik samaradorlikni asoslaydi. Tish qatori nuqsonlarini baholashda estetik mezonlarni tizimli tarzda qo'llash bemorlarning og'zaki salomatligini yaxshilashga yordam beradi. Vizual va raqamli baholash metodlari (fotogrammetriya, 3D skanlash, cephalometric tahlil) orqali nuqson darajasi aniqlanadi, bu esa individual davolash rejasini aniqlashga imkon yaratadi. Tizimli baholash natijalari ortodontik

va protetik davolash jarayonida prognoz va natijalarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Estetik buzilishlarning erta aniqlanishi stomatologik patologiyalarning rivojlanishini oldini oladi va kompleks davolash samaradorligini 66% ga oshiradi. Klinik amaliyot uchun tish qatori nuqsonlarini baholashda faqat klinik ko'rsatkichlar bilan cheklanmasdan, estetik shkalalar (VAS, OES, PES/WES) va hayot sifati (OHIP-14, SF-36) anketalaridan muntazam foydalanish tavsiya etiladi. Davolash natijalarini baholashda sub'yektiv (bemor qoniqishi) va ob'yektiv (shkala va klinik testlar) ko'rsatkichlarni uyg'un qo'llash zarur. Protezlash va ortodontik muolajalarda estetik samaradorlikni uzoq muddatda baholash uchun 6–12 oylik kuzatuvlar tashkil qilinishi lozim

Ijtimoiy samaradorlik

Bemorning hayot sifatidagi o'zgarishlar bilan belgilanadi. OHIP-14 va SF-36 kabi anketalar tahliliga ko'ra, tish qatori nuqsonlari bartaraf etilgandan keyin bemorlarda muloqotda ishonchlilik oshadi, ijtimoiy adaptatsiya yengillashadi, psixologik qoniqish darajasi yuqori bo'ladi. Bu holat, ayniqsa, ish faoliyati va shaxsiy hayotda ijobiy natijalarga olib keladi. Tish qatori estetik nuqsonlari bo'lgan bemorlarning o'z-o'zini baholashi va ijtimoiy integratsiyasi yaxshilanadi. Estetik baholash natijalari shaxsiy maslahatlar bilan birga berilganda bemorlarning ruhiy holati va o'ziga bo'lgan ishonchi oshadi. Yosh bemorlar uchun erta davolash va baholash maktab, sport va boshqa ijtimoiy faoliyatlarda ishtirokini yaxshilashga imkon yaratadi. Jamoatchilikdagi qabul qilish darajasi va shaxsiy motivatsiya ortishi, bemorlarning tibbiy protseduralarga bo'lgan munosabatini yaxshilaydi. Ijtimoiy amaliyot uchun davolashdan oldin va keyin bemorning psixo-emotsional holatini baholash va ijtimoiy adaptatsiyasini kuzatib borish kerak. Tish qatori nuqsonlari bo'lgan shaxslarda ijtimoiy qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun psixolog va ortodont hamkorligida kompleks yondashuv tavsiya etiladi. Aholi orasida tish qatori nuqsonlari va ularning estetik va psixo-ijtimoiy ta'siri haqidagi ma'lumotlarni keng targ'ib qilish profilaktikada samarali bo'ladi.

Iqtisodiy samaradorlik

Davolash xarajatlari va olinayotgan foyda nisbati orqali baholandi. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar (diagnostika, protezlash, dori vositalari) va bilvosita xarajatlar (mehnat qobiliyatining yo'qolishi, vaqtincha ishga yaroqsizlik) solishtirilganda, tish qatori nuqsonlarini bartaraf etish bemorning ish qobiliyati va ijtimoiy faolligini tiklashi hisobidan iqtisodiy jihatdan maqbul ekani aniqlandi. Integral baholash natijasiga ko'ra, samaradorlik indeksi 1 dan yuqori bo'lib, davolashning iqtisodiy jihatdan maqbulligini tasdiqlaydi. Estetik baholash natijalariga asoslangan individual davolash rejalari ortiqcha va keraksiz protseduralarni kamaytiradi. Kompleks baholash va oldindan rejalashtirish orqali davolash muddati qisqaradi, bu esa bemor va tibbiyot muassasasi xarajatlarini kamaytiradi. Preventiv yondashuv natijasida ortodontik va protetik davolash xarajatlari kamayadi, bemorlar iqtisodiy jihatdan tejaydi. Ijtimoiy integratsiya va psixologik barqarorlik bemorlarning ish faoliyati va o'qishdagi muvaffaqiyati orqali bilvosita iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Iqtisodiy jihatdan davolash xarajatlarini

hisoblashda to‘g‘ridan-to‘g‘ri (diagnostika, protez, apparatlar) va bilvosita (mehnat qobiliyati yo‘qotilishi, vaqtincha ishdan qolish) xarajatlarni hisobga olish zarur. Ortopedik va ortodontik muolajalar aholining ish qobiliyatini tiklash va ijtimoiy faolligini oshirish orqali davlat va jamiyat uchun uzoq muddatli iqtisodiy foyda keltiradi. Shifokorlarning amaliyotda ushbu ko‘rsatkichlardan foydalanishi muolaja sifatini baholash va yangi protokollarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Tish qatori nuqsonlari va ularni bartaraf etish jarayonlarida samaradorlikni baholashda faqat klinik ko‘rsatkichlarni hisobga olish yetarli emas. Zamonaviy stomatologiyada kompleks yondashuv qo‘llanilib, tibbiy, ijtimoiy va iqtisodiy samaradorlik birgalikda tahlil qilinadi. Tish qatori nuqsonlari bo‘lgan bemorlarda estetik buzilishlarni baholash usullari tibbiy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan samarali hisoblanadi. Kompleks baholash tizimi bemorning individual ehtiyojlarini aniqlash, davolash rejasini optimallashtirish va umumiy hayot sifatini yaxshilash imkonini beradi. Ilgari surilgan metodlar bemorlar va ularning oilalari uchun qo‘shimcha qiymat yaratadi va stomatologik xizmatlarning samaradorligini oshiradi.

Amaliy tavsiyalar

Vizual baholash (fotografiya, yuz proporsiyalarini o‘lchash) va raqamli usullarni (3D skaner, komputer tahlil) birgalikda qo‘llash tavsiya etiladi. Baholash natijalariga asoslangan individual davolash rejasini tuzish va bemor bilan muhokama qilish zarur. Yosh bemorlar uchun estetik buzilishlarni erta aniqlash va profilaktik choralarni qo‘llash tavsiya etiladi.

Baholash va davolash jarayoni doimiy monitoring va qayta baholash bilan birga olib borilsin, bu davolash samaradorligini oshiradi. Ijtimoiy va psixologik maslahatlar berish, bemorlarning motivatsiyasini oshirish uchun zarur.

Tish qatori nuqsonlarini bartaraf etishda tibbiy jihatdan – estetik va funksional holatni tiklaydi; ijtimoiy jihatdan – bemorning hayot sifati va psixo-emotsional holatini yaxshilaydi; iqtisodiy jihatdan – xarajatlarning o‘zini oqlashi va ish qobiliyatini tiklash orqali samarali hisoblanadi. Shu sababli, muolajaning samaradorligini baholashda ushbu uchta yo‘nalish birgalikda hisobga olinishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1 Abdullayev A.Yu. Yuz estetikasi va ortopedik davolash. – Tibbiyot va innovatsiya. – 2019. – №2. – B. 14–19.
- 2 Ackerman J.L., Proffit W.R. Soft tissue limitations in orthodontics: treatment planning guidelines. – Angle Orthod. – 1997. – Vol.67(5). – P.327–336.
- 3 Bishara S.E. Textbook of Orthodontics. – Philadelphia: Saunders, 2001. – 560 p.
- 4 Burstone C.J. The biomechanics of tooth movement. – Kraus B.S., Riedel R.A. (eds.) Vistas in orthodontics. – Philadelphia: Lea & Febiger, 1962. – P.197–213.
- 5 Garber D.A., Salama M.A. The aesthetic smile: diagnosis and treatment. – Periodontol 2000. – 1996. – Vol.11. – P.18–28.
- 6 Graber L.W., Vanarsdall R.L., Vig K.W.L. Orthodontics: Current Principles and Techniques. – 6th ed. – Philadelphia: Elsevier, 2017. – 912 p.
- 7 Ibragimov A.Sh. Kattalarda tish qatori nuqsonlarini bartaraf etishda ortopedik va ortodontik usullarni taqqoslash. – Stomatologiya. – 2020. – №2. – B. 45–49.
- 8 Jabborov U. Stomatologiyada estetik ko'rsatkichlarni aniqlash usullari. – Toshkent: Ibn Sino nashriyoti, 2015. – 98 b.
- 9 Karimova M. Ortodontik davolashdan keyingi estetik natijalar va psixosozial qoniqish. – Stomatologiya jurnali. – 2021. – №5. – B. 27–32.
- 10 Kokich V.O. Esthetics: the orthodontic-periodontic restorative connection. – Semin Orthod. – 1996. – Vol.2(1). – P.21–30.
- 11 Kokich V.O., Kinzer G.A., Janakievski J. Congenitally missing maxillary lateral incisors: restorative replacement. – J Esthet Restor Dent. – 2006. – Vol.18(5). – P.299–305.
- 12 Nanda R., Kapila S. Current therapy in orthodontics. – St. Louis: Mosby, 2010. – 401 p.
- 13 Nigmatova I.M. Bolalarda tish qatori nuqsonlari va estetik o'zgarishlarni kompleks baholash. – Tibbiyot jurnali O'zbekiston. – 2018. – №4. – B. 33–37.
- 14 Proffit W.R., Fields H.W., Larson B.E., Sarver D.M. Contemporary Orthodontics. 6th ed. – St. Louis: Elsevier, 2019. – 768 p.
- 15 Raximov X.A. Diastema va tremalarni davolashda fotometriya usuli. – Tibbiyot ilmiy amaliyot jurnali. – 2016. – №3. – B. 51–55.
- 16 Rosati R., De Menezes M., Ferrario V.F., Sforza C. Digital morphometric analysis of facial aesthetics. – Clin Oral Investig. – 2012. – Vol.16. – P.1209–1216.
- 17 Salimov B.B. Estetik stomatologiyada innovatsion texnologiyalar. – Stomatologiya va implantologiya. – 2021. – №2. – B. 10–16.
- 18 Sarver D.M., Ackerman M.B. Dynamic smile visualization and quantification: Part 1. Evolution of the concept and dynamic records for smile capture. – Am J Orthod Dentofacial Orthop. – 2003. – Vol.124. – P.4–12.
- 19 Sadikov O.B. Ortopedik stomatologiyada estetik jihatlar. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2014. – 136 b.

- 20 Sarvonov J.J. Ortodontik kasalliklarda estetik ko'rsatkichlarni baholash. – Toshkent: TDTU nashriyoti, 2017. – 122 b.
- 21 Siddikova N.J. Bolalarda estetik buzilishlar va ularni baholash usullari. – Pediatriya va stomatologiya. – 2020. – №1. – B. 22–26.
- 22 Tjan A.H.L., Miller G.D., The J.G. Some esthetic factors in a smile. – J Prosthet Dent. – 1984. – Vol.51(1). – P.24–28.
- 23 Turbill E.A., Richmond S., Wright J.L. The relationship between 3D facial morphology and subjective assessment of aesthetics. – Eur J Orthod. – 1996. – Vol.18(6). – P.595–601.
- 24 Choriyev R.A. Ortodontik kasalliklarda estetik buzilishlarning psixosozial ta'siri. – Toshkent: Ilm Ziya, 2022. – 150 b.
- 25 Zachrisson B.U. Esthetic factors involved in anterior tooth display and the smile: vertical dimension. – J Clin Orthod. – 1998. – Vol.32. – P.432–445.

TIBBIYOT NASHRIYOTI MATBAA UYI

